

LUKIJAKSI! VINKKEJÄ VARHAISKASVATUKSEEN

Lukemiselle luodaan pohjaa jo varhaislapsuudessa: vauvalle loruttelu tukee lapsen kielellistä kehitystä ja lukemistietoisuuden heräämistä. Kirjoja pinoava tai maistelevalta taaperolla tutustuu kirjaan ensin esineenä muiden joukossa. Lukuhetkien myötä hän alkaa oivaltaa kirjan tarkoituksen ja toimintaperiaatteen. Pikkuhiljaa kasvaa ymmärrys kirjojen sisällöstä, kuvan ja tekstin yhteydestä sekä kirjoitetun ja puhutun kielen vastaavuudesta.

Lukijaksi kasvamiseen tarvitaan yhteisiä lukuhetkiä, myönteinen lukemisen malli sekä mielenkiintoisia ja ikäkaudelle sopivia kirjoja lasten saataville. Kaikissa kodeissa tähän ei kuitenkaan syystä tai toisesta ole mahdollisuuksia, ja siksi varhaiskasvatuksen rooli lukemisen edistämiseksi on merkittävä. Millaisin keinoin lukijaksi kasvamista voitaisiin käytännössä tukea? Tässäpä muutama vinkki päiväkodin arkeen: 1) lorupussi ja laulupussi 2) kirjaston yhteisökortti ja valmiit aineistopakettit 3) varhaiskasvatuksen oma lukudiplomi 4) kirjat apuna vasun laaja-alaisen osaamisen kokonaisuuksien toteuttamisessa 5) kirjastoleikki ja -vierailut sekä 6) ajatuksia yhteisen lukukokemuksen syntymisestä ja luetun käsittelemisestä toiminnallisilla keinoin. Lopusta löydät vielä listan teoksia ja sivustoja, jotka tarjoavat lisätietoa ja käytännön vinkkejä lukuhetkien toteuttamiseksi.

LORUPUSSI TAI LAULUPUSSI

"Kuka saa, kuka saa lorupussiin kurkistaa?" Runot ja lorut ovat ensiaskeleita kohti lukemista ja kirjallisuuden maailmaa. Toisto, rytmi ja riimit ovat tärkeitä pienelle lukijalle. Varhaiskasvatuksessa tuttu, perinteinen lorupussi on edelleen nerokas väline kielellisen kehityksen tukemiseen. Se voi toimia myös apuna siirtymätilanteissa tai rauhoittaa lukuhetkeä. Loruja voi ripotella pitkin päivää eri toimintoihin: aamupiiriin, ruokailuun, wc-käynneille, uloslähtöön, pukemiseen, tunnekasvatukseen, päiväunilta heräämiseen.. Lorusseja voi koota eri teemoihin liittyen, esim. ruoka-, pukemis-, vuodenaika- tai eläinloruja. Tarvitaan vain kankainen pussi ja lorukortteja.

Lorukortteja löytyy valmiina tulostettavaksi. Lorukortit voi tehdä myös itse: kirjastossa on valtavasti hienoja lastenrunokirjoja, joiden kopiointi on nykyään sallittua, sillä Opetushallitus on hankkinut kopiointiluvan varhaiskasvatuslaissa tarkoitettuun päiväkotit- ja perhepäivähoitotoiminnassa annettavaan varhaiskasvatukseen (kopioida saa 20 sivua per julkaisu, kuitenkin enintään puolet julkaisusta). Lorukorttiin kirjoitetaan runoilijan ja kirjan nimi – näin lapsetkin oppivat tekijänoikeuksien alkeita. Laminoituna kortit kestävät paremmin lasten käsissä.

Kaikki lapset eivät loruista syty. Runoja voi tarjota myös lastenlyriikan muodossa: laulupussiin kootaan lastenlauluja ja laululeikkejä. Lastenlaulukirjoja ja CD-levyjä löytyy myös kirjastosta.

Valmiita runokortteja:

Lystikkäät lorukortit: <http://www.pukstaavi.fi/fi/palvelut/koulut-ja-paivakodit/paivakodit-ja-perheet.html>

Lukulahja lapselle -lorukortit: <https://luelapselle.fi/lorukortit/>

Teoksessa: Runomatkapaas. Harjoituksia ja työpajoja lapsille.

Vapaasti käytettäviä kuvia lorukortteihin: Pixabay-kuvapalvelu: <https://pixabay.com/fi/>

KIRJOJA, KIRJOJA, KAIKILLE KIRJOJA! YHTEISÖKORTTI

Jokaisella lapsella pitäisi olla mahdollisuus tarttua häntä kiinnostavaan kirjaan. Rauhallinen lukupaikka kuten **lukumaja tai -telta** mahdollistaa yhden tai muutaman lapsen rauhallisen, omaehtoisen kirjahetken. Kirjasto tarjoaa ilmaiseksi monipuolisen ja ajantasaisen valikoiman lastenkirjoja, mutta kaikki perheet eivät tätä mahdollisuutta syystä tai toisesta hyödynnä. Siksi varhaiskasvatuksen rooli aineistojen tarjoajana on merkittävä. Päiväkotit voi tarjota lapsille mielenkiintoisen, vaihtuvan kokoelman hankkimalla kirjastosta **yhteisökortin**, jolla voi lainata juuri sopivia kirjoja ryhmien tarpeisiin: sekä kasvatuksellisesti ajankohtaisia että lasten omia mielenkiinnon kohteita käsitteleviä kirjoja. Kirjastosta löytyy jokaiselle jotain: pahvisivuisia katselukirjoja, kiehtovia luukkukirjoja, hauskoja kuvakirjoja, runoja, lauluja.. Lempäälän pääkirjastossa kuvakirjoja on koottu myös **kasvatuksellisiin teemoihin** (esimerkiksi koti-ikävä ja pottaharjoittelu) ja **lasten suosikkiaiheisiin** (esimerkiksi dinosaurukset ja prinsessakirjat). Kirjasto tarjoaa myös valmiiksi koottuja **aineistokasseja** päiväkotien käyttöön. Päiväkotiryhmä voi myös tilata käyttöönsä kirjapaketin haluamastaan teemasta. Kysy lisätietoa kirjastosta!

lhannetilanteessa kirjat olisivat lelujen tapaan **helposti saatavilla** matalassa hyllyssä tai korissa, mieluiten kansikuva näkyvillä. Lasten kanssa toimiessa on kuitenkin selvää, että kirjoja kohdellaan välillä kovakouraisesti: kaikille isommillekaan lapsille kirja ei ole esineenä tuttu, ja kirjojen käsittely vaatii harjoittelua. Siksi lapsiryhmän kanssa olisi hyvä tutustua kirjoihin aluksi aikuisen johdolla ja jutella siitä, miten kirjoja käsitellään. Voitte myös pyytää kirjastonhoitajan vierailulle kertomaan kirjoista ja niiden kauniista kohtelusta.

VARHAISKASVATUKSEN OMA LUKUDIPLOMI

Pirkanmaan kirjastot ovat laatineet lukudiplomin varhaiskasvatuksen käyttöön. Tarjolla on valmiita kirjalistoja varhaiskasvatussuunnitelmiin liittyvistä aiheista sekä tulostettava juliste, johon yhdessä luetut kirjat merkitään väritettävien kirjakuvin. Kirjasto lähettää päiväkodeille julisteita alkuvuonna 2021. Lukudiplomissa valitaan viisi hauskaa kirjoihin ja lukemiseen liittyvää puuhaa: lapsi saa värittää valmiin diplomin itse ja viedä kotiin muistoksi. Lisätietoa ja materiaaleja löydät PIKI-verkkokirjastosta:

<https://piki.verkkokirjasto.fi/web/arena/varhaiskasvattajille>

KIRJAT VARHAISKASVATUSSUUNNITELMIEN TUKENA: TÄSMÄVINKKEJÄ

Lastenkirjojen avulla voidaan käsitellä monenlaisia asioita, ilmiöitä ja tunteita. Lastenkirjainstituutin toiminnanjohtaja Kaisa Laaksonen puhui ”Lukemisen maailma: innostu ja innosta” -seminaarissa siitä, miten lastenkirjallisuutta voidaan hyödyntää kohdennetusti varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisessa. Laaksonen esitteli tuoretta ja laadukasta lastenkirjallisuutta kuhunkin laaja-alaisen osaamisen kokonaisuuteen liittyen. 45 minuutin pituinen puheenvuoro on katsottavissa tallenteena osoitteessa: <https://www.kirjastokaista.fi/kaisa-laaksonen-lastenkirjallisuus-varhaiskasvatuksen-tukena/>

KIRJASTOLEIKKI JA -VIERAILUT

Monille lapsille kirjasto on outo paikka. Olisi hienoa, jos lapsia tuotaisiin säännöllisesti kirjastovierailulle tai kirjastoautoon. Kun käynnistä sovitaan etukäteen, voi kirjastonhoitaja järjestää lapsille kirjastoseikkailun tai satuhetken. Jos kirjastokäynti ei ole mahdollinen, **pääsee kirjastoleikin avulla kirjastoon vaikka joka päivä!** Joissain päiväkodeissa lapset ovat keksineet kirjastoleikin itse, toisissa aikuisten ohjaamana. Kirjastoleikkiin tarvitaan esim. kirjoja, kirjastokortteja, kirjastoapulaisen henkilökortteja ja lainaus/palautusautomaatti: automaattina voi olla esim. leikkikassakone tai pieni pahlilaatikko, jonka sivulle kirjoitetaan ”lainaus” ja ”palautus” sekä piirretään tunnuslukunäppäimistö. Kirjastokortille voi tehdä laatikkoon pienen kolon, tai kortti voidaan ”lukea” käyttämällä sitä laatikossa. Kirjat voidaan lainata ja palauttaa käyttämällä ne laatikossa, tai voidaan keksiä jokin esine, joka muistuttaa viivakoodinlukijaa. Lapset voivat leikkiä vuorotellen asiakasta ja kirjastoapulaista tai asiakkaat voivat lainata automaattilla itse. Kirjastoapulaisen tehtäviin voi kuulua vaikkapa kirjojen järjestelyä koon, värin, aiheen tai aakkosten mukaan, satutuokion pitämistä pehmoleluille tai muille lapsille, kirjojen esittelyä ja kirjanäyttelyjen tekemistä tai kirjan etsimistä asiakkaalle. Kirjastoleikkiin voi kuulua myös satupassi, johon kerätään leimoja ryhmän yhteisistä satuhetkistä.

TOIMINTAA JA VUOROVAIKUTUSTA

Monissa perheissä luetaan lapselle päivittäin iltasatu, mikä on hieno juttu! Olisi kuitenkin hyvä, etteivät kirjat liity pelkästään nukahtamiseen, vaan kirjoja luettaisiin muinakin aikoina: näin jää paremmin aikaa myös tarinan ihmettelylle, kuvien katselemiselle, tapahtumien kertaamiselle, kyselylle ja keskustelulle. Vuorovaikutus on tärkeää yhteisen lukukokemuksen syntymisessä. Kirjan sanomaa voidaan käsitellä päivän mittaan myös toiminnallisilla menetelmillä, esimerkiksi piirtämällä tai leikkimällä kirjassa tapahtuneita asioita. Lukukokemuksta voidaan jakaa myös niin, että lapset esittelevät lempikirjoja toisilleen vaikkapa oman kirjan päivänä. Oma mielikuvitus kehittää myös kuullun tarinan kuvittaminen tai nukketeatteriesityksen tekeminen. Lisää vinkkejä lukuhetkiin on Lukijaksi-projektin esitteessä ”Nyt lukemaan! Vinkkejä varhaiskasvatuksen lukuhetkiin”.

Lapsi on useimmin tarinan kuulijana. **Sadutus** on menetelmä, jossa puheenvuoro annetaan lapselle. Aikuinen kuuntelee ja kirjaa lapsen kertoman tarinan sanatarkasti, sitä korjaamatta tai muuttamatta. Sadutuksessa keskeisintä on toisen aito kohtaaminen ja pysähtyminen yhteiseen. Sadutus voimaannuttaa ja antaa turvallisuudentunteen sekä vahvistaa sadutettavan itsetuntoa. Lisätietoa sadutuksesta ja ideoita toiminnallisiin satuhetkiin löydät alle kootusta kirjalistasta.

LISÄTIETOA JA -VINKKEJÄ LUKUHETKIIN:

Anttonen, A. & Inkala, K. 2013. Riimikissa kikattaa. Runohetkiä pienille. Varhaiskasvatuksen sanataidekasvattajien kokoama teos, joka sisältää 0-4-vuotiaille sopivia runoja leikittäväksi yhdessä aikuisen kanssa. Runoleikit on ryhmitelty kahdeksaan eri-ikäisille sopivaan runoleikkihetkeen: kutakin leikkihetkeä voi käyttää kokonaisuena, tai leikkiä yksi kerrallaan sopivissa arjen tilanteissa. Kokoelma sisältää niin rauhallisia kuin vauhdikkaita runoleikkejä: köröttelyä, kutittelua, soutamista, silittelyä – yhteisiä runohetkiä!

Heikkilä-Halttunen, P. 2015. Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Atena, 2015. Erinomainen tietopaketti lukemisen tärkeydestä, varhaisesta kielellisestä kehityksestä ja kirjallisuuden merkityksestä lapsen kasvuun syntymästä alakouluikään saakka.

Ilmanen, P. et al. 2019. Runomatkaopas. Harjoituksia ja työpajoja lapsille. Paljon ideoita runojen käsittelyyn ja kirjoitusharjoituksiin varhaiskasvatukseen ja kouluun. Lyhyitä harjoituksia ja pidempiä työpajoja, työpajojen ikäsuositukset 5–13-vuotiaille. Sisältää myös runoja kopioitavaksi lorupussiin.

Karlsson, L. 2014. Sadutus. Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. Tämä sadutuksen perusteos sisältää paljon esimerkkejä menetelmän käytöstä erilaisissa toimintaympäristöissä ja tilanteissa. Teos on uudistettu painos teoksesta ”Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin” (2003).

Lue lapselle! -hanke. Luvuvinkkejä päiväkodin arkeen. Tehtäisiinkö yhdessä vaikkapa lukupuu tai pöytäteatteria? <https://luelapselle.fi/vinkkejä-varhaiskasvatukseen/>

Nuotio, E., Pelliccioni, S. & Snellman, M. 2014. Maami Mustikka. Satuja ja satutehtäviä. Kirja sisältää 7 vuodenkiertoa noudattavaa satua, joihin liittyy sanataidetehtäviä ja askarteluideoita. Tarinat ja tehtävät sopivat 4–8-vuotiaille. Esimerkiksi: Luetaan merirosvosatu Siiri Loiske ja Olli Simpukka. Piirretään heistä kasvokuvat tai suunnitellaan omat merirosvot. Liimataan langasta merirosvoille parta, viikset ja hiukset. Keksitään itselle merirosvonimet ja keksitään merirosvojoukko taisteluloitsu ja siihen sopivat liikkeet. Mietitään, millaisia taitoja merirosvokoulussa voitaisiin opiskella – laaditaan merirosvokoulun lukujärjestys. Lopuksi leikitään merirosvoja.

Opetushallitus. Kielten rikas maailma -materiaali. Sivusto sisältää runsaasti tietoa varhaisesta kielenkehityksestä ja sen tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Käytännönläheisiä vinkkejä sisältää teksti ”Lastenkirjat ja loruttelu päiväkodin arjessa” (kohdassa Lapsille lukeminen ja lastenkirjallisuus). Sivustolta löytyy myös ”Luetaan yhdessä” -esite, joka on tarkoitettu vanhemmille jaettavaksi (kohdassa Kodin lukuharrastuksen tukeminen). Sivuston lopussa on varhaiskasvatuksen koulutuksen projektityönä syntynyt **Runoretki-materiaali**: kokonaisuus on suunniteltu 4–5-vuotiaille, ja se sopii hyvin suomen kielen rikastuttamiseen pienryhmätoimintana. Materiaali sisältää 10 valmista runoretki-suunnitelmaa eri aihepiireistä. Yhden tuokion kesto on 30–45 minuuttia. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kielten-rikas-maailma-materiaali>

Tiainen, T. & Välimäki, V. 2015. Lukuja liikkuessa, tavuja touhuten. Liikunnallisia tehtäviä ja leikkejä eri oppimistaitojen harjaannuttamiseen. Äidinkielenä esimerkiksi kirjainten tunnistaminen, tavuleikki, yhdyssanaviesti. Suunnattu esi- ja alkuopetukseen, mutta hieman sovellettuna kirjasta löytyy kivoja leikkejä varhaiskasvatusikäisillekin.

Vantaan sanataidekoulu ja Vantaan lastenkulttuurikeskus (toim.) 2014. Lastenkirja raollaan – avaa ovet sadulle. Sanataidekasvatuksen menetelmäopas varhaiskasvatukseen. Haaveissa pidempi kirjallisuusprojekti? Taikalamppu-menetelmäopas sisältää ohjeet kahden kirjallisuustyöpajan toteutukseen alle kouluikäisille lapsille. Satuleikki- ja Satuseikkailu-työpajojen kesto on 3 x 60 min. https://www.lastenkulttuuri.fi/wp-content/uploads/2016/02/lastenkirja_raollaan_menetelmaopas_vantaa.pdf

Vuori, K. 2020. Tarinataikurit. Sanataideharjoituksia lapsille. Runsa paketti mielikuvitusta kutkuttavia sanataideharjoituksia varhaiskasvatus- ja kouluikäisille.

Lukuiltoa toivottaa Lempäälän kirjaston väki ja Lukijaksi-projekti!